E-Dil

(5) 2015

Umut YOZGAT[1]

NE- ÖBEKLERİYLE KURULAN SORU TÜMCELERİNDE OLUMSUZLAMA YAPILARI TÜRKÇE VE URDU DİLİ KARŞILAŞTIRMA ÇALIŞMASI

- *Yazının bilimsel içeriğinden yazarı sorumludur.*
- *Bu çalışma referans gösterilmeden kullanılamaz. Referans için aşağıdaki adresi kullanabilirsiniz:*

Yozgat, U. (2015). Ne- Öbekleriyle Kurulan Soru Tümcelerinde Olumsuzlama Yapıları Türkçe ve Urdu Dili Karşılaştırma Çalışması. *E-Dil Dergisi*, Sayı 5, 138-177.

www.e-dil.net

bilgi@e-dil.net

[1] Yozgat, Umut. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi (yozgatumut@outlook.com).

Ne- Öbekleriyle Kurulan Soru Tümcelerinde Olumsuzlama Yapıları

Türkçe Ve Urdu Dili Karşılaştırma Çalışması

Negation Structers On Interrogative Sentences With Wh- Phrases

A Comparison Study Between Turkish And Urdu

Özet

Dil üzerine yapılan çalışmalarda bilim insanları diller arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bulmak amacıyla karşılaştırmalar yapmış ve dilleri sınıflandırma çabası içine girmişlerdir. Sanskritçenin bulunmasıyla birlikte hızla gelişen karşılaştırmalı dilbilim alanı dilleri biçimlerine yani yapılarına ve akrabalık ilişkilerine göre ulamlaştırmış ve dil tipolojisi ve dil aileleri olguları oluşmuştur. Bu sınıflandırılmalarda günümüze kadar farklı dil ailelerine mensup olan diller dilbilgisi konularında karşılaştırmalar yapılarak betinlenmeye çalışılmıştır. Olumsuzlama ve NE-öbekleri dünya üzerinde konuşulan hemen hemen her dilde mevcut olan yapılardır. Bu bağlamda bu çalışmada Ural-Altay dil ailesinin bir üyesi olan Türkçe ile Hint-İran dil ailesinin bir üyesi olan Urdu dili NE- öbekleriyle kurulan soru tümcelerinde olumsuzluk yapıları bağlamında karşılaştırılacaktır. Oluşturulan veritabanı Urdu anadili konuşucusu tarafından Urdu diline çevrilip sesletimi yapılmıştır. Bu çalışma, Türkçede sıklıkla kullandığımız olumsuzlama ve NE soru öbeklerinin Urdu dilindeki görünümlerinin incelenmesi amaçlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Olumsuzlama, Ne- Öbekleri, Türkçe, Karşılaştırmalı Dilbilgisi, Urdu

Abstract

In the study of language scientists tried to make a classification of languages by comparing the similarities and the differences among them. With the analyzing of Sanskrit, rapidly developing field of comparative linguistics categorized the languages according to their form and kinship and likewise language typology and language families phenomenon has occurred. Until today, in these classifications languages belonging to different language families were described by making comparision on the topics of grammar. Negation and Wh-phrases are structures existing in almost every language spoken on the earth. In this context, this study will compare negation structers on interrogative sentences with Wh- phrases between Turkish, which is a member of Ural-Altaic language family and Urdu, which is a member of Indo-Iranian language family. Turkish database is

translated and pronunced to Urdu by an Urdu native speaker. In this study we aim to investigate the aspects of Turkish negation and Wh-phrases in Urdu language.

Keywords: Negation, Wh-Phrases, Turkish, Comperative Grammar, Urdu

Giriş

Dil, üzerinde pek çok tartışma ve çalışma yapılmış bir olgudur. Eski Yunan'da başlayıp günümüze kadar devam etmiş olan bu çalışmalarda dil çoğunlukla felsefe biliminin bir alt alanı olarak kabul görmüştür. Ancak MÖ 5. Yüzyıldan itibaren dil üzerine yapılan çalışmalar o dönemde var olan Yunanca ve Latince'nin dilbilgisi kurallarını anlamaya ve bu dillerin kurallarını ortaya çıkarmaya yönelik biçim değiştirmiştir. Sanskritçenin incelenmeye başlanması dil üzerine araştırmalar yapan bilim insalarının dünya üzerinde konuşulan dillerin birbirinden ayrılan ya da birleşen özelliklerini incelemesine ve karşılaştırmalı dilbilgisi alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. William Jones'un 1786 yılında Sanskritçenin Yunanca ve Latincede ortak sözcüklerin olduğunu belirlemesiyle başlayan bu karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmaları 1808 yılında Schlegel'in *Über die Sprache und Weisheit der Indier* (Hintlilerin Dili ve Bilgeliği Hakkında) isimli eseriyle hız kazanmıştır. 19. Yüzyıl karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmaları Danimarkalı R. Rask (1787-1832), Alman J. Grimm (1785-1863) ve F. Bopp (1791-1867) tarafından yapılmıştır ve Hint-Avrupa dil ailesinin karşılaştırmalı ve tarihsel çalışmasının Rask ve Grimm ile birlikte başladığı söylenmektedir (Robins, 1997:198).

Rask, Grimm ve Bopp tarihsel dilbiliminin kurucularıdır. Şu anda evrensel olarak kullanılan, çekimlerin *güçlü/güçsüz* (*stark/schwach*) terimleri, *kök ünlüsü değişimi* (*Ablaut*), *önünlüleşme* (*umlaut*) terimlerinin hepsi Grimm tarafından üretilmiştir ve Rask sözcük biçimlerinin dizgeci karşılaştırmasını yaparak kökenbilimsel ilişkilere düzen getiren ilk kişidir.

Günümüzde Grimm yasası olarak bilinen diller arasındaki örtüşmeyi aslında ilk olarak Rask vurgulamıştır. Grimm yasası Grimm'in *Deutsche Grammatik* (*Almanca Dilbilgisi*) adlı kitabında ortaya koyduğu, Hint-Avrupa dillerindeki kurallı benzerlikleri açıklayan yasadır. Grimm, temel olarak dokuz ünsüzün değişime uğradığı iki ünsüz değişimi döneminden söz eder. Bunlardan, Hristiyanlık döneminden birkaç yüzyıl önce gerçekleşmiş olabilecek birinci değişim, Hint-Avrupa dillerindeki ünsüzleri etkilemiştir. İngilizce, Felemenkçe, Aşağı Alman dilleri ve Eski İzlanda dilinde bu değişimin izleri görülür. Yaklaşık 6. yüzyılda gerçekleşen ve

etki alanı birincisinden daha dar olan ikinci değişim Germen dillerindeki ünsüzleri etkilemiştir (Robins, 1997: 199).

Bopp *Comparative Grammar* (Karşılaştırmalı Dilbigis) adlı eserinde amacını, dillerin karşılaştırmalı betimlemesini ve onlara uygulanan kuralların araştırmasını yapmak ve çekimsel biçimlerin kökenlerini bulmak olarak açıklamıştır. Bopp, Sanskritçe, Yunanca, Latince ve pek çok diğer Hint-Avrupa dilinin eylem yapıları aracılığıyla genetik akrabalığını ortaya koymuştur (Robins, 1997: 200).

19. yy. ortalarında dilbilim alanında belki de en etkili ve tarihi öneme sahip kişi A. Schleicher'dir (1821-68). Tarihsel dilbilim ve dilbilim teorisi üzerine pek çok çalışma yapmıştır. Schleicher, 1861 yılında yayınladığı eserinde kendisinden önce yapılan çalışmaları tek bir çatı altında toplamaya çalışmış ve *gerikurulum* (reconstruction) yöntemiyle Hint-Avrupa kök dili ve bu dilden türeyen diğer dilleri incelemiştir. *Compendium of the comparative grammar of the Indogermanic languages* adlı eserinde Hint-Avrupa dilleri üzerine karşılaştırmalı ve tarihsel dilbilim çalışmaları yapmıştır. Dili, yaşamın doğal bir parçası olarak tanımlamıştır ve değişimi ise biyolojik yapıdaki gelişimler gibi evrimin meşruluğu altında görmüştür (Robins, 1997: 201).

20. yüzyıl çağdaş dilbilim çalışmalarında en önemli isim Saussure'dür. Saussure yapmış olduğu çalışmalarla günümüz dilbilimin birçok temel özelliklerini belirlemiş, dili inceleme nesnesi olarak belirleyerek eşsüremli çalışmalar yapmıştır. Saussure'ün yapmış olduğu çalışmalar dilbilimde yapısalcılığın önünü açmış ve kendisinden sonra kurulan bir çok okul da yapısalcılık akımından etkilenmiştir. Saussure'den sonra gelişmeye devam eden dilbilim ve karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmalarında diğer çalışmalara nazaran sadece ses ya da sözük temelli değil dillerin yapısını içinde barındıran biçimbilim ya da sözdizim gibi alanlar da incelenmeye başlanmıştır. Bu tür bir inceleme ilk kez 1966'da Greenberg tarafından farklı dil ailelerine ait 30 dilin incelemesi ve bunun sonucunda 45 dil evrenselinin belirlenmesiyle başlamıştır. Greenberg yapmış olduğu karşılaştırmalı dilbigisi çalışmasında dillerin sözcük dizilişi, ilgeç yapıları, soru parçacıkları, soru sözcükleri gibi dilin daha çok yapısına ilişkin genellemeler yapmaya çalışmıştır. Greenberg'ün çalışmalarından sonra dillerin ortak özelliklerine yani evrensellere ulaşmak amacıyla Comrie (1981) ve Croft (1990) da dillerin temel sözcük dizilişi, sözdizim ve biçimbilim ölçütlerine göre dilleri sınıflandırmaya başlamışlardır. Bu dönemde dil evrenselleri üzerine çalışan bir diğer bilim insanı da Chomsky'dir. Chomsky'nin (1957, 1965, 1970, 1981, 1995) çalışmalarını Radford (1997) şu biçimde özetler; Chomsky dil evrensellerine ulaşmak için Greenberg ve diğer bilim

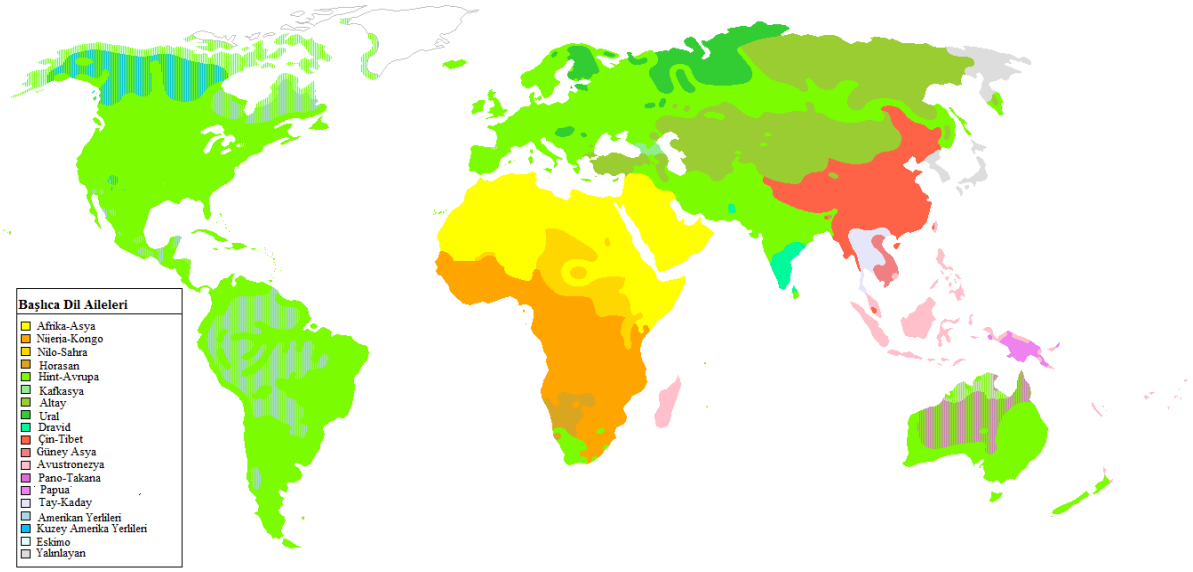
insanlarından farklı bir yol izlemiş, dünya üzerinde konuşulan farklı dilleri incelemektense kendi ana dilini yani İngilizceyi derinlemesine inceleyerek evrensel dilbilgisi kuramını oluşturmuştur. Chomsky oluşturduğu evrensel dil kuramını *Üretici ve Dönüşümsel Dilbilgisi* (Transformational Generative Grammar) olarak adlandırır. Bireylerin doğduğu andan itibaren dile maruz kaldıklarını ve dile ait dilbilgisel yapıları zihinlerinde barındırdıklarını belirtir. Bu durumu anlatırken de *Edinç* (Competence) ve *Edim* (Performance) kavramlarından yararlanır. Edinç, bireyde zaten var olan bir şeydir ve bireye duymadığı ya da işitmediği her tümceyi üretebilme ve onları anlayabilme olanağı verir. Edim ise edincin konuşma esnasında gerçekleşmiş halidir. Bu kavramlara dayandırarak oluşturduğu ve 1957 yılında yayımladığı kuramın ilk biçiminde (Syntactic Structres) Chomsky *Öbek Yapı Kuralları* (Phrase Structure Rules), *Dönüşüm Kuralları* (Transformation Rules) ve *Biçimsesbilimsel Kuralla*rın (Morphophonologic Rules) dilbilgisinin üç temel özelliği olduğunu belirtir. Chomsky Evrensel Dilbilgisi projesini *1965 Ölçünlü Kuram* (Standard Theory)*, 1970 Genişletilmiş Ölçünlü Kuram* (Extended Standard Theory), *1981 Yönetme ve Bağlama kuramı* (Government and Binding Theory), *1995 Yetinmeci Çizgi* (Minimalist Program) ve 2000'li yıllarda oluşturduğu *Evre Kuramı* (Phase Theory) ile birlikte açıklamaktadır.

Sonuç olarak, 19. yüzyıldaki bilim insanları çalışmalarında büyük ölçüde Hint-Avrupa dil ailesiyle sınırlı kalmış olsa da, dillerin tarihinin çalışılabileceği bir yöntem oluşturmuşlardır. Yukarıdaki çalışmalardan da anlaşılabileceği üzere bu dönem çalışmaları ses, sözcük, kökenbilim ve lehçebilim alanlarında gerçekleşmiştir. 20. Yüzyıla geldiğimizde ise bilim insanları dil incelemelerini yaparken dilleri sınıflandırma konusunda farklı kuramlar oluşturmuş, kimisi dilleri yapı üzerinden incelerken kimisi de bulunduğu coğrafi konumdaki diğer dillerle olan benzerliklerine göre bir inceleme gerçekleştirmiştir. 18.yüzyılda başlayan dilleri sınıflandırma çalışmalarında iki görüş bulunur. Bunlardan ilki, temeli Schleicher tarafından atılan dillerin biçim yönünden karşılaştırılmasını sağlayan dil tipolojisi, ikincisi ise bulunduğu coğrafi konumdaki diğer dillerle olan ilişkilerini yani akrabalık ilişkilerini temel alan kaynak bakımından dillerin sınıflandırılmasıdır (Aksan, 1995: 103).

Dillerin tipolojik yani biçimbilimsel sınıflandırılması çağdaş yaklaşımlarda beş ulamda incelenmektedir. Bunlar; *yalınlayan* (isolating), *ekleyen* (agglutinating), *çekimleyen* (inflectional), *bükümleyen* (fusional) ve *bitiştiren* (incorporating) dillerdir (Uzun, 2006: 108). Sözcük başına düşen biçimbirim sayısı açısından yapılan bu sınıflandırma da bazı diller tek bir ulama sahipken, bazıları birden fazla ulama uyum göstermektedir.

Kaynak bakımından dil sınıflandırmaları ise dillerin konuşulduğu coğrafi bölge, biçim ve yapı temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu sınıflandırmada dillerin yapı ve biçim yönüne ek olarak ses ve sözdizim alanlarının da katılmasıyla birlikte ortaya çıkan benzerlikler diller arasında bir akrabalık ilişkisi olabileceği görüşünün doğmasına sebep olmuş ve dünya üzerinde konuşulmakta olan diller, dil ailelerini oluşturmuştur (Aksan, 1995: 110). Günümüzde sayılabilecek başlıca dil aileleri; Hint-Avrupa, Kafkas, Ural-Altay, Sami dilleri ve Slav dilleridir. Bu dil aileleri kendi aralarında bazı kollara ayrılırlar.[2]

Görsel 1. Dil aileleri (http://www.turkcebilgi.com/dil_aileleri bağlantısından 26.12.2014 tarihinde alınıp uyarlanmıştır).

Çalışmamızda kaynak dil olarak kullanacağımız Türkçe, biçim açısından sınıflandırılmada *ekleyen* (agglutinating) diller kapsamında yer almaktadır. Bu ulamda bulunan dillerde sayıca çok fazla bağımlı biçimbirim yer alır ve biçimbirim sınırları net bir şekilde belirlenebilir (Uzun, 2006: 111). Bu dillerde değişmeyen bir kök vardır ve bu köke yetenek, olumsuzlama, kişi, zaman, çoğulluk gibi çeşitli görevleri olan biçimbirimler getirilir (Aksan, 1995: 105). Ekleyen dillerde Türkçeden başka Macarca, Fince, Moğalca gibi diller de örnek gösterilebilir. Bu tür dillerde baskın görünüm *sonek*lerdir (suffix) ve çeşitli *türetimsel* (derivational) ya da *çekimsel* (inflectional) görevleri olan birçok biçimbirim üst üste gelebilir: (Uzun, 2006: 111)

(1) a. gel- mi- yor- mu- sun[1]

[2] İlgili anahtar açımlamaların açıklamaları için kaynakça öncesinde yer alan Kısaltmalar başlığına göz atınız.

Olsuz- Şim Sor 2tk

b. çanta- lar- da

Çoğ Bul

c. araba- lar- ı

Çoğ İye

d. ulaş- ma- dı

Olsuz Geç

Kaynak bakımından dillerde ise Türkçe, Ural-Altay dil ailesi içinde yer alır ve bu ailenin Altay kolunun Batı grubu içerisinde sınıflandırılmıştır (Günay, 2013: 138). Adını iki dağ grubundan alan Ural-Altay dil ailesine yönelik ilk çalışmalar 18. yüzyılda İsveçli subay Ph. J. von Strahlenberg ve Messerschmit tarafından sergilenmiştir (Aksan, 1995: 111). Türkçenin içinde bulunduğu Altay dillerin özelliklerini Aksan (1995) şu biçimde özetler; Bu dillerde ünlü uyumu vardır, çekim ve sözcük türetme soneklerle sağlanır ve bu yüzden eklemeli diller grubunda yer alırlar ve cinsiyet olmadığı için sözcüklerin biçimlerinde bir değişiklik olmaz.

Çalışmamızda hedef dil olarak seçtiğimiz Urdu dili, Hint-İran dil ailesinin Hint kolunda yer almaktadır. Pakistan'ın resmi dilleri arasında yer alan Urdu dili günümüzde Pakistan ve Hindistan'ın güneyinde yaklaşık 170 milyon kişi tarafından ya ana dilleri ya da ikinci dilleri olarak konuşulmaktadır. Hintçe'ye benzer bir dil olan Urdu dili yazı, abece, sesbilim ve bazı sözcükler açısından Hintçeden farklılaşır. Urdu dili sağdan sola doğru yazılan, içerisinde 15 ünlü ses olan toplam 57 sesten oluşan bir abeceye sahiptir. Abece genel anlamda iki biçimde incelenir*; Soluklu* (Aspirated) ve *Soluksuz* (Unaspirated) sesler. Farsça, Arapça, İngilizce ve Portekizcenin etkisinde çok kalan Urdu dilinde çok sayıda ödünçleme sözcük yer almaktadır. Urdu dili bitiştiren dillerdendir. Dilbilgisel yapıları çok karmaşıktır. Bunun nedeni sözcük ve yazı dizgesinin Arapça ve Farsçaden etkilenmiş olmasına rağmen dilbilgisi yapılarının Sanskritçenin özelliklerini sergiliyor olmasıdır (Syed ve diğ., 2011: 383). Tümce öğelerinin dizilişi açısından ana diziliş özne-nesne-yüklem dizilişidir ancak çoğu durumda diziliş serbesttir. Bazı durumlarda eylem özneyle değil nesneyle uyum gösterir bu da dile *Özegeçişlilik* (Ergativity) özelliği kazandırır. Örneğin;

(2) *Ali-ne* *səbəq* *pəɽʱa*

Ali (Ad-Tekil-Eril-Özegeç) ders (Ad-Tekil-Eril-Yalın) oku- (Geçmiş)

“Ali ders (-ini) okudu”

Adlar, Urdu dilinde sayı ve durum çekimine girebilir. *Yalın* (Nominative), *belirtme durumu* (accusative), *yönelme durumu* (dative), *araçlık durumu* (instrumental), *tamlayan durumu* (genitive), *bulunma durumu* (locative), *seslenme durumu* (vocative) ve *eğik durum* (oblique) adlara gelen durum ekleridir. Urdu dilinde adlar eril ve dişil olmak üzere iki cinsiyet çekimine girer. Humayoun (2006), eylemlerin, zaman, kip, görünüş, cinsiyet ve sayı çekimine girdiğini ve geçişli ya da geçişsiz olarak ulamlaştırıldığını belirtir. Rahman (1995) Urdu dilinin; ilgeçson bir dil olduğunu; sözcük sonu /a/ ile bitiyorsa genelde eril, /i/ ile bitiyorsa dişil olduğunu; adları çoğul yaparken sözcük eril ise sondaki /a/ 'nın /e/'ye dönüştüğünü, dişiller içinse /i/'nin /an/ 'a dönüştüğünü belirtmektedir.

Görsel 2. Urdu Abecesi (https://en.wikipedia.org/wiki/Roman_Urdu bağlantısından 26.12.2014 tarihinde alınmıştır)

خ xē ख़े	ح baṛī ḥē बड़ी हे	چ čē चे	ج jīm जीम	ث ṣē से	ٹ ṭē टे	ت tē ते	پ pē पे	ب bē बे	ا alif अलिफ़
ص ṣuād सुआद	ش šīn शीन	س sīn सीन	ژ žē झ़े	ز zē ज़े	ڑ ṛē ड़े	ر rē रे	ذ ẕāl ज़ाल	ڈ ḍāl डाल	د dāl दाल
ل lām लाम	گ gāf गाफ़	ک kāf काफ़	ق qāf क़ाफ़	ف fē फ़े	غ ġǣn ग़ैन	ع ‘æn ऐन	ظ ẓōē ज़ोए	ط ṭōē तोए	ض źuād ज़ुआद
		ے baṛī yē बड़ी ये	ی čẖōṭī yē छोटी ये	ء hamzah हमज़ा	ھ dō-čašmī ẖē दोचश्मी हे	ہ čẖōṭī ẖē छोटी हे	و wāō वाओ	ن nūn नून	م mīm मीम
۰ 0 ṣifar सिफ़र	۱ ۱ 1 ēk एक	۲ ۲ 2 dō दो	۳ ۳ 3 tīn तीन	۴ ۴ 4 čār चार	۵ ۵ 5 pāⁿč पांच	۶ ۶ 6 čẖē छे	۷ ۷ 7 sāt सात	۸ ۸ 8 āṭẖ आठ	۹ ۹ 9 nō़ नौ

Yöntem

Karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmaları Avrupada ve Amerikada bir çok bilim insanı tarafından günümüzde hala devam ettirilmekte olan bir alandır. Türkçe üzerine yapılan karşılaştırmalı dilbilgisi çalışmalarına bakıldığında alanyazında genellikle Türk lehçeleri ve

Türkçe arasındaki benzer sözcüklerin ve tümce yapılarının belirlenmeye çalışıldığı çalışmalar olduğu görülmektedir (*bknz.* Karaörs, 2005; Salan, 2011; Zeinalov, Ramazan ve Gedikli 1993). Alanyazında Türkiye Türkçesi ve Eski Türkçeye yönelik yapılan karşılaştırmalı çalışmalar da bulunmaktadır (*bknz.* Güven, 2015; Sebzecioğlu ve Oktar, 2010). Bunların dışında alanyazında özellikle yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde günümüzde dünya üzerinde konuşulan farklı dillerin ve Türkçenin dilbilgisi yapılarının karşılaştırıldığı çalışmalar da bulunmaktadır (*bknz*. Balcı, 2012; Mutlu, 2011).

Yukarıdaki bilgiler ışığında bu çalışmanın yapılması seçilen dil açısından çalışılan diğer dillerden farklı olması nedeniyle ayrılmaktadır. Çalışmada Türkçe (buradan sonra kaynak dil olarak) ve Urdu dili (bundan sonra hedef dil olarak bahsedilecektir) arasında soru öbekleri kullanılarak yapılan soru tümcelerinde olumsuzlama yapıları incelenecek olup, veritabanı olarak kaynak dilde oluşturulacak olan tümceler hedef dilde anadil konuşucusu olan ve İzmir'de üniversite öğrenimine devam eden Pakistan'ın Lahore kentinde doğmuş Urdu anadil kullanıcısı tarafından hedef dilden kaynak dile çevrilecektir. Çevrilen tümceler sesletilerek sesbilim abecesi kullanılarak çeviriyazısı çıkarılacaktır. Yöntem olarak Türkçede zaman, kip ve görünüş biçimleri (Göksel ve Kerslake, 2005: 77), şahıs biçimbirimleri (Göksel ve Kerslake 2005: 88), iyelik biçimbirimleri (Göksel ve Kerslake, 2005: 69), durum biçimbirimleri (Kornfilt, 1996: 212; Göksel ve Kerslake, 2005: 70; Özgen, 2010: 65) temel alınarak tümceler oluşturulacaktır.

"Çalışmada kaynak dil ve hedef dil arasında soru öbekleri kullanımı açısından ne tür benzerlikler ya da farklılıklar vardır?, Hedef dilin tümce öğeleri dizilişi tıpkı kaynak dil gibi çalkalamaya izin vermekte midir? Çalkalamaya izin veriyorsa öğelerin yeri nasıl değişmektedir? Olumsuzlama yapıları hedef dilde nasıl gerçekleşir? Gerçekleşme bir biçimbirimle mi yoksa sözcük kullanılarak mı yapılmaktadır? Hedef dilin Ne- öbeklerinin çeşitliliği nasıldır? Çeşitlilik varsa nasıl sağlanmaktadır?" gibi sorulara cevap aranacaktır.

Çalışmada Türkçe dilbilgisi çalışmalarında çok sıklıkla yer verilen {-mA} olumsuzluk parçacığı Urduca örnekler üzerinde incelenecektir. Türkçede yer alan ve birer olumsuzlayıcı olarak kabul edilen {-mAdAn}, {-mAksIzIn}, }, {-mAktAnsA} ve {-sIz} biçimbirimleri (Özkan, 2006: 273-274) veritabanında kullanılmamıştır. Sözcük temelli olumsuzlamada ise "değil" ve "yok" olumsuzlama sözcükleri temel alınmış ve diğer sözcükler çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bulgular

Kaynak dilde oluşturduğumuz veritabanı hedef dile katılımcı tarafından çevrilmiş ve tümcelerin sesletimleri kayıt altına alınmıştır. Sesçil abece kullanılarak oluşturulan çözümlemeler sonucunda amaç kısmında belirtmiş olduğumuz araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

İlk olarak sözcük dizilişini incelediğimizde Sözdizmsel açıdan yapılan sınıflandırmada kaynak dil *özne-nesne-eylem* (ÖNE) (subject-object-verb "SOV") sıralamasına sahip bir dildir ancak kaynak dil çalkalama özelliğine sahip bir yapılanma sergiler (Uzun, 2004: 100). Öyle ki tümce içinde bulunan öğeler yer değiştirebilir. Örneğin;

(3) a. Ali okula gitti

b. Ali gitti okula

c. Okula gitti Ali

d. Gitti okula Ali

e. Gitti Ali okula

f. Okula Ali gitti

Yukarıdaki örneklere bakıldığında kaynak dilin salt bir ÖNE dili olmadığı açıkça görülmektedir; ancak, kaynak dilde bu sözcük dizilişinin farklı şekillerde gerçekleşebiliyor olması anlambilimsel ilişkilerle açıklanabilir. Bu durumda kaynak dil için esnek bir sözcük dizilişine sahiptir diyemeyiz. Çünkü nesne-eylem dilleri için verilen her özellik kaynak dil için de geçerlidir. Örneğin;

(4) a. Sevgi aşk gerektirir.

b. Aşk sevgi gerektirir.

Yukarıdaki örneklerde (a) tümcesindeki sözcük dizilişindeki değişim sonucu tamamen farklı bir tümce haline gelen (b) tümcesi oluşmuştur. (4) a-b örneğinde ediciler yer değişse bile dizilişte bir bozulma meydana gelmemiştir. Bu açıdan kaynak dilin temel sözcük dizilişi özne-nesne-yüklem' dir ve kaynak dilin edimbilimsel sözcük dizilişine sahip bir dil olduğu belirtilmektedir (Erguvanlı, 1984: 5). Öte yandan kaynak dilde var olan sabit dizilişin (özne-nesne-eylem) ve kaynak dilde odak oluşturmak amacıyla dizilişte yapılan çalkalamanın hedef dilde de olduğu gözlenmiştir. Eylemin genellikle sonda yer aldığı, nesne ve özne konumunun tümce içinde yer değiştirdiği görülmektedir:

(5) a. *Ali ne Fatma ko pul di-ya*

Ali ÖZ Fatma YÖN çiçek ver-GEÇ

"Ali Fatma'ya çiçek verdi"

b. *Ali ne pul Fatma ko di-ya*

Ali ÖZ çiçek Fatma YÖN ver-GEÇ

"Ali Fatma'ya çiçek verdi."

c. *Fatma ko Ali ne pul di-ya*

Fatma YÖN Ali ÖZ çiçek ver-GEÇ

"Ali Fatma'ya çiçek verdi"

Öznenin sonda yer aldığı dizilişler de hedef dilde bulunmaktadır.

(6) a. *Ku:n ghar nahi a-onga me*

Neden ev OLSUZ gel-1TKGEL 1TK

"Niçin eve gelmeyeceğim?"

b. *Ku:n nahi likh rahɛ te tum*

neden OLSUZ yaz- SÜR GEÇ 2TK

"Neden yazmıyordun?"

Soru tümceleri belirli bir kavramsal alandan getirilen varlıkların yer, kişi, derece gibi durumlarını sorgulamak, onlar hakkında bilinmeyeni öğrenmek için oluşturulan tümcelerdir (Özgen, 2010: 5). Türkçede soru geleneksel dilbiligisi çalışmalarında anlamsal açıdan incelenmiş ve dinleyicide yanıtlaması gerektiği hissi uyandıran her tümceye soru tümcesi denmiştir (Uzun, 2004: 187) Türkçede soru anlamı ya bir biçimbirim ya da bir soru sözcüğü kullanılarak gerçekleştirilirken bazen de bir ezgi yardımıyla tümceler soru tümcesine dönüştürülmektedirler (Uzun, 2004: 188).

Biçimbirim kullanılarak gerçekleştirilen soru tümcelerinde {-mI} *soru parçacığı* (question particle) kullanılır ve ünlü uyumu sergiler. Kaynak dilde tümcelerin soru biçiminde kullanılmasını sağlayan bir başka yöntemde NE-öbeklerinin kullanımıdır. Bunlar; *Kim?, Ne?, Hangi?, Nere-?, Hani?, Ne Zaman?, Kaç?, Ne Kadar?, Nasıl?, Niye?, Neden? ve Niçin?* gibi sözcüklerdir (Göksel ve Kerslake, 2005: 296). Soru öbekleri bir tümceyi düz tümcelerden farklı olarak soru tümcesi biçimine sokar ve bunu yaparken tümcenin tamamını sorma yoluna gitmektense tümcenin tamamını soru açısı içine alma eğilimi sergilerler (Uzun, 2004: 192).

NE- öbeklerinin bir başka özelliği de bir tümcede çok sayıda kullanılabilir olmasıdır. Bu kullanımda tümcenin bütün öğeleri sorulmaz (Uzun, 2004: 191). Konuşucunun çoklu NE- öbekleriyle ürettiği bir tümcede anlamadığı ve öğrenmek istediği öğe tektir. Burada soru öbeklerinden ancak biri yansıma bağlamında gerçek bir sorudur (Uzun, 2004: 199).

(7) a. Manzarayı kim kime gösterdi?

b. Umut eve ne zaman kimle gitti?

Genel olarak hedef dilde yer alan soru öbekleri kaynak dilde olduğu şekilde durum biçimbirimleri ve ilgeçler yardımıyla yeni soru öbekleri oluşturmaktadır. Tümcedeki konumu açısından bakıldığında kaynak dilde NE- öbeklerinin yüklemcil eylem dışında bütün öğelerle birlikte tümcede serbest bir şekilde görülebildiğini ancak soru sözcüğü yeni bilgiyi taşıyorsa ve yanıtlanması beklenen şey olarak odak noktasını oluşturacaksa eylemin hemen önünde yer aldığını belirtmektedir (Uzun, 2004: 195). Hedef dilde soru öbeklerinin ya tümce başı konumda ya da tümce ortası konumda yer aldığı, odak noktası oluşturmak amacıyla soru öbeklerinin tümce içerisinde farklı konumlarda yer alabildiği gözlenmiştir:

(8) a. *Ali kab ga-ya hai ghar?*

Ali ne zaman git-GEÇ KOŞ ev

"Ali ne zaman gitti eve? "

b. *Kab ga-ya hai ghar Ali?*

Ne zaman git-GEÇ KOŞ ev Ali

"Ne zaman eve gitti Ali ?"

c. *Kab ga-ya hai Ali ghar?*

Ne zaman git-GEÇ KOŞ ali ev

Ne zaman Ali gitti eve?

d. *Ghar kab ga-ya hai Ali?*

Ev ne zaman git-GEÇ KOŞ ali

"Eve ne zaman gitti Ali?"

e. *ali ghar ga-ya hai kab?*

Ali ev git-GEÇ KOŞ ne zaman

(*lit*.) “Ali eve gitti ne zaman?”

Kaynak dille karşılaştırıldığında soru öbeklerinin çeşitliliğinin az olduğu gözlenmiştir. Bu da kaynak dil ve hedef dil arasında söz varlığı açısından farklılıklar olduğunu, türetimin kaynak dilde daha fazla olduğunu ve yeni sözcük üretmede kaynak dilde çeşitliliğin daha fazla olduğunu göstermektedir.

Kaynak dilden farklı olarak hedef dilde cinsiyet olgusunun bulunması soru öbeklerinin kullanımına da yansımaktadır. Beraber kullanılıdığı ismin eril ya da dişi olmasına göre değişen soru öbekleri vardır. Ayrıca hedef dilde tekillik ya da çoğulluğa göre soru sözcüğü yapıları değişebilmekte ancak kaynak dilde çoğul biçimbiriminin soru sözcüğü köküne doğrudan eklenmesiyle oluşan çoğul yapı hedef dilde yapılamamaktadır. Bunun yerine soru öbekleri yineleme yoluyla çoğul yapıldığı gözlenmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında yukarıda belirttiğimiz hedef dil ve kaynak dil arasındaki benzerlikler ve farklılıklar soru öbekleri tek tek ele alınarak incelemesi yapılacaktır.

Ne?

Türkçede çok sık kullanılan soru öbeklerinden bir tanesi Ne’dir. Sorudaki hedefin cansız bir varlık ya da soyut bir durumun sorgulanması amacıyla kullanılır, adlara eklenen tüm biçimbirimleri alabilir ve ad öbeklerince işgal edilen konumda yer alırlar (Göksel ve Kerslake, 2005: 297).

(9) a. Ne istiyorsun?

b. Neyi öğrenmek istiyorsun?

Kaynak dilde Ne sorusu çoğul ya da iyelik biçimbirimleri gibi bazı biçimbirimler alabilirler (Kornfilt, 1996: 316). Bu durumda yeni NE- sözcükleri üretebilirler.

(10) a. Neli dondurma seversin?

b. İzmir'in nesi meşhurdur?

c. Babası neciymiş?

d. Ayşe'nin nesi varmış?

e. Okulda bugün neler öğrendiniz?

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kaynak dilde çok sık kullanılan ve durum biçimleri eklenerek farklı soru öbekleri yaratabilen “Ne” soru sözcüğü hedef dilde “Kiya” sözcüğü ile

ifade edilmektedir. Tümcede genellikle başta ve diğer konumlarda yer almaktadır ancak tümce sonunda bulunmamaktadır:

(11) a. *Bazaar me kija nahi dek^{h}-a ?*

Pazar BUL ne OLSUZ gör-GEÇ

"Alışveriş merkezinde ne görmedin?"

b. *Kija nahi uh raha ?*

Ne OLSUZ uç- ŞİM

"Ne uçmuyor?"

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi "Kiya" soru sözcüğü tümce ortasında ya da başında yer alabilmektedir. Kaynak dilde sorulan nesnelerin sayıca fazla olması durumunda çoğul biçimbirimi olan {-lAr} Ne? soru sözcüğüne eklenebilmektedir ancak hedef dilde bu biçimde bir yapılanmaya rastlanılmamıştır:

(12) *market me kija nahi mil ta?*

Mağaza BUL ne OLSUZ bul- GEÇ

"Mağazada neler bulunmaz?"

Kaynak dilde durum biçimbirimleri eklenerek farklı soru öbekleri meydana getirebilen Ne? hedef dilde aynı şekilde durum biçimbirimi eklenerek farklı yapılar sergilemektedir. Bununla birlikte kaynak dilde belirtme biçimbirimi {- (y)I} alarak "Neyi" sorusunu oluşturan yapı hedef dilde gözlenmemiş, anlam yine "Kiya" soru sözcüğüyle verilmeye çalışılmıştır. Kaynak dilde "Neyi" soru sözcüğüyle oluşturulan tümcelerde kullanılan eylemlerin (konuş-, bul-, hallet-, oku-, anla-, al-, unut-) üye yapıları gereği zorunlu iki ad öbeği (edici ve erek) istemesi hedef dilde de benzer bir durumun olduğuna işaret etmekte ve bunun sonucunda "Neyi" soru sözcüğünü karşılayacak bir başka sözcük kullanılmamaktadır.

(13) a. *Kija nahi bol-a ?*

Ne OLSUZ konuş-GEÇ

"Neyi Konuşmamış?"

b. *Kija nahi du:nd sakɛ ?*

Ne OLSUZ bul- GEÇYETDİŞ

"Neyi bulamadın?"

Ne soru sözcüğünün kaynak dilde yönelme biçimbirimi {-(y)A} alarak oluşturduğu "Neye" soru sözcüğü hedef dilde farklı görünümler sergilemektedir. Hedef dilde yönelme biçimbirimi olarak "par, pe, tak, ko" biçimbirimleri kullanılmaktadır. Bu biçimbirimler köke ya da tabana eklenmeyip bir sözcük gibi kökten ya da tabandan ayrı biçimde yazılmaktadır. "Neye" sorusunun hedef dilde oluşumu "Kiya" sözcüğünün tek başına kullanılması dışında özellikle [+CANLI] ve [+İNSAN] özelliği taşıyan eylemlerde Kim anlamına gelen "Kis" sözcüğüne "pe" ya da "par" yönelme biçimbirimleri eklenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir:

(14) a. *ha:t pe kija nahi mal-a ʤata?*

el YÖN ne OLSUZ dokun-GEÇ eşya

"Neye elini sürmezdi?"

b. *Kis pe nahi be:t-oge ?*

kim YÖN OLSUZ bin-2TKGEL

"Neye binmeyeceksin?"

c. *kis par jakin na karun ?*

kim YÖN güven- OLSUZ inan-

"Neye inanmayayım?"

Kaynak dilde bir varlığın ya da soyut bir durumun belli bir özelliğini sormak amacıyla yine Ne? soru sözcüğünden türemiş olan "Neyini", "Nesi" ve "Nesini" soru öbeklerinin hedef dilde karşılayan bir yapı olmadığı gözlenmiştir:

(15) a. *Kija nahi likh sakɛ ?*

Ne OLSUZ yaz- GEÇYETDİŞ

"Neyini yazamadınız?

b. *Kaproon ka kija nahi hɛ ?*

Elbise TAM ne OLSUZ KOŞ

"Elbisenin nesi yokmuş?"

c. *Kija nahi l-ega?*

Ne OLSUZ satın al-3TKGEL

"Nesini almayacak?"

Kim?

Kaynak dilde Kim soru sözcüğü sorudaki hedefin bir kişi olduğu zamanlarda kullanılır ve bir ada gelebilecek tüm biçimbirimleri alır (Göksel ve Kerslake, 2005: 296).

(16) a. Partiye kim geldi?

b. Okula kim gitti?

Hedef dilde kim sorusunu oluşturabilmek için "Koan" ya da "Kis" sözcükleri kullanılmaktadır. Tümcede başta görülebildiği gibi tümce ortasında da yer almaktadır ancak tümce sonu kullanım gözlenmemiştir. Veritabanımız üzerinden örneklerle incelemek gerekirse;

(17) a. *Kɔ:n parti pe nahi a-raha ?*

Kim parti YÖN OLSUZ gel-ŞİM

"Partiye kim gelmiyor?"

b. *ʃadi pe Kɔ:n nahi a raha?*

Düğün YÖN kim OLSUZ gel-ŞİM

"Düğüne kim gelmez?"

c. *Kis ne admi ko nahi mara?*

Kim ÖZ adam BEL OLSUZ öl-GEÇ

"Adamı kim öldürmedi?"

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere Kim soru sözcüğü hedef dilde tümce sonu hariç diğer konumlarda görülmektedir. Sayıca fazla olan kişi sayısını sormak amacıyla kaynak dilde soru sözcüğüne çoğul biçimbirimi eklenebilmekteyken hedef dilde bu durumun gerçekleşmediği görülmektedir.

(18) a. *ɸutbol meʧ me kɔ:n nahi a-ega ?*

futbol maç BUL kim OLSUZ gel-3ÇKGEL

"Futbol maçına kimler gelmeyecek?"

b. *naʃtɛ me Kɔ:n nahi ta?*

Kahvaltı BUL kim OLSUZ GEÇ

“Kahvaltıda kimler yokmuş?”

Hedef dilde durum biçimbirimlerinin eklenmesiyle birlikte Kim sorusuna yönelik yeni soru öbekleri türetilebilmektedir. “Ko” belirtme biçimbirimin kullanılmasıyla oluşan “Kis ko” soru sözcüğü “Kimi” anlamına gelmektedir.

(19) a. *kis ko suku:l me nahi dek^{h}-a ?*

kim BEL okul BUL OLSUZ gör-GEÇ

“Kimi okulda görmedik?”

b. *kis ko nahi ʧum-ega ?*

kim BEL OLSUZ öp-3TKGEL

“Kimi öpmeyecek?”

Kaynak dilde yönelme biçimbiriminin eklenmesiye oluşan “Kime” soru sözcüğü hedef dilde farklı biçimlerde gerçekleştirilebildiği gözlenmiştir. “Kime” anlamını vermek üzere hedef dilde “Kis” soru sözcüğüne yönelme biçimbirimİ “pe” belirtme biçimbirimi “ko”, bulunma biçimbirimi “ke” ve çıkma biçimbirimi “se” ve “tak” ilgeci kullanılmaktadır.

(20) a. *Kis-pe jaki:n nahi kar saktɛ ?*

Kim-YÖN güven- OLSUZ İST GENYETDİŞ

“Kime güvenmezsiniz?”

b. *Kis-se nahi po: ʧ ta ?*

Kim-ÇIK OLSUZ sor- GEÇ

“Kime sormamışlar?”

c. *kis tak nahi pohɔ:nʧ sakɛ ?*

Kim İLG OLSUZ ulaş- GEÇYETDİŞ

“Kime ulaşamadın?”

d. *Kis ko habar nahi d-oge ?*

Kim BEL haber OLSUZ ver-2TKGEL

“Kime haber vermeyeceksin?”

e. *Gizem kis ke pas nahi ʤa sakɛ ?*

Gizem kim BUL İLG OLSUZ git- GEÇYETDİŞ

"Gizem kime gidememiş?"

Kaynak dilde bulunma biçimbiriminin eklenmesiyle oluşan "Kimde" soru sözcüğü hedef dilde "ke" bulunma biçimbirimi ve "–e doğru" " anlamına gelen "pas" ilgecinin kullanılmasıyla gerçekleştirilmektedir.

(21) a. *kis ke pas ʧeni nahi batʃi ?*

kim BUL İLG şeker OLSUZ bit-

"Kimde şeker kalmamış?"

b. *Kita:b kis ke pas se nahi mili ?*

Kitap kim BUL İLG ÇIK OLSUZ bul-

"Kitabını kimde bulamadın?"

Kaynak dilde çıkma biçimbiriminin eklenmesiyle oluşan "Kimden" soru sözcüğü hedef dilde "Se" biçimbirimi kullanılarak gerçekleştirilmektedir.

(22) a. *pese kis se nahi le sakɛ ?*

para kim ÇIK OLSUZ al- GEÇYETDİŞ

"Parayı kimden almadık?"

b. *savalat kis se nahi le pa-unga ?*

soru kim ÇIK OLSUZ al- getir-1TKGEL

"Soruları kimden almayacağım?"

Hedef dilde Kim soru sözcüğüne tamlayan biçimbirimi de eklenebilmektedir. Tamlayan biçimbirimi "Ki" kullanılarak Kimin soru sözcüğü elde edilmektedir

(23) a. *je kitab kis ki nahi hɛ ?*

GÖS kitap kim TAM OLSUZ KOŞ

"Bu kitap kimin değil?"

Hangi ?

Kaynak dilde ad öbeklerini niteleyici konumda bulunan Hangi soru sözcüğü hedef dilde cinsiyet çekimine girmektedir. Yalın halde bulunan Hangi soru sözcüğüyle birlikte kullanılan ya da nitelenen sözcüğün cinsiyetine göre sözcük eğer erilse "Konsa", dişilse "Konsi" olarak

kullanılmaktadır. Tümcede başta ya da ortada kullanılabilmekte ancak tümce sonunda kullanıldığı veritabanında gözlenmemiştir.:

(24) a. *vɔ kɔ:nsi ʃehɛr nahi ʤaj-enge?*

3ÇK hangi-DİŞ şehir OLSUZ git-3ÇKGEL

"Hangi şehre gitmeyecekler?"

b. *A:p Kɔ:nsa harf nahi lik pa rahɛ hɔ ?*

2TK Hangi-ERİL harf OLSUZ yaz- BEC ŞİM KOŞ

"Hangi harfi yazamıyorsunuz?"

Kaynak dilde belirtme biçimbirimi kullanılarak gerçekleştirilen "Hangisi" soru sözcüğü hedef dilde farklı bir sözcükle belirtilmemektedir. "Hangisi" anlamını vermek üzere sorulan soruda bir insana gönderim varsa ve işin niteliğinden çok işi yapan kişi sorgulanıyorsa Kim anlamındaki "Kon" ve "Kis" kullanılmakta, cansız bir varlık ya da soyut bir durumu niteleyici durumlar söz konusu ise ya da işin niteliği sorgulanıyorsa yalın haldeki "Konsa" ya da "Konsi" soru öbeklerinin kullanıldığı gözlenmiştir.

(25) a. *Kɔ:n kursi par nahi so pa raha?*

Kim sandalye BUL OLSUZ uyu-BEC ŞİM

"Hangisi koltukta uyuyamıyor?"

b. *Kis ne kamar me dard nahi kija?*

Kim ÖZ bel BEL ağrıt- OLSUZ ne

"Hangisi belini ağrıtmadı?"

c. *Kɔ:nsa nahi parh-ega?*

Hangi-ERİL OLSUZ oku-3TKGEL

"Hangisi okunmayacak?"

Kaynak dilde [+CANLI], [+İNSAN], [-CANSIZ] ya da [–İNSAN] durumları arasında bir seçim durumunda sorulan Hangi soru sözcüğü hem belirtme hem de tamlayan durum biçimbirimini aynı anda eklenerek başka bir soru sözcüğü olan "Hangisini" üretilebilmektedir. Hedef dilde ise aynı anda iki farklı durum biçiminin köke ya da tabana eklenmediği aksine seçenek durumu insana özgü bir durumsa "Kisko" kullanıldığı, diğer durumlarda ise edicinin cinsiyetine göre "Konsa" ya da "Konsi" soru öbeklerinin kullanıldığı gözlenmiştir:

(26) a. *Kis ko pasa:n nahi kar-ta vɔ?*

Kim BEL sev- OLSUZ İST-GEÇ 3TK

"Hangisini sevmezmiş?"

b. *Me Kɔ:nsi nahi le pa-unga ?*

1TK hangi-DİŞ OLSUZ al- BEC-1TKGEL

"Hangisini almayacağım?"

c. *Tum ne Kɔ:nsa nahi lik-a ?*

2TK ÖZ hangi-ERİL OLSUZ yaz-GEÇ

"Hangisini yazmadın?"

Kaynak dilde belirtme biçimbiriminden sonra yönelme biçimbirimi eklenerek oluşan "Hangisine" soru sözcüğünün hedef dilde ayrı bir sözcük olarak var olmadığı ve bulunma, belirtme, çıkma ve tamlama durum biçimbirimleri kullanılarak oluşturulduğu gözlenmiştir. Sorulan soruda seçenek durumu neye ya da kime özgü olursa olsun ya da edicinin cinsiyeti ne olursa olsun kullanılan soru sözcüğü yine Kim anlamındaki "Kis" tir ve durum biçimbirimleri bu öbeğe eklenmektedir.

(27) a. *Tumhɛ Kis ki zaruret nahi hɛ ?*

2TK-İYE kim TAM ihtiyaç OLSUZ KOŞ

"Hangisine ihtiyacın yok?"

b. *Tum ne Kis ko sala:m nahi ?*

2TK ÖZ kim BEL selam OLSUZ

"Hangisine selam vermedin?"

c. *Vɔ kis ke pas nahi ʤa raha ?*

3TK kim BUL İLG OLSUZ git- ŞİM

"Hangisine gitmiyor?"

d. *Ham kis se rabta nahi kar pa rahɛ ?*

1ÇK kim ÇIK iletişim kur- OLSUZ İST BEC ŞİM

"Hangisine ulaşamıyoruz?"

Kaynak dilde çoğul biçimbirimi eklenerek seçeneklerin fazlalığını belirtmeye yarayan ve çoğul biçimbiriminden sonra belirtme durum biçimbirimi alarak kaynak dilde yeni bir soru sözcüğü yaratan "Hangileri" ya da "Hangilerini" soru öbeklerinin hedef dilde yinelemelerle yapıldığı, çoğul biçimbiriminin kök ya da tabana eklenmediği görülmektedir. Bu yapılanmanın yanı sıra hedef dilde "Hangileri" ya da "Hangilerini" soru öbekleri için "Kin" sözcüğünün de kullanıldığı görülmektedir.

(28) a. *kin lo:gon ko vapis nahi bhɛʤ-a?*

hangi:ÇOĞ insan:ÇOĞ BEL geri OLSUZ yolla-GEÇ

"Hangilerini geri yollamadı?"

b. *kɔ:n Kɔ:n-sa tumhɛ nahi diya ʤaj-ega* ?

kim hangi-ERİL 2TK-YÖN OLSUZ ver- EDİ-GEL

"Hangilerini sana vermeyecek?"

c. *me kis kis ke nahi bʤej raha ta?*

1TK kim kim BUL OLSUZ yolla- SÜR GEÇ

"Hangilerini yollamıyordum?"

d. *Kɔ:n kɔ:nsi ʧi:zi nahi hɛ?*

Kim hangi-DİŞ eşya-ÇOĞ OLSUZ KOŞ

"Hangileri eşyaları değil?"

Nere?

Nere soru sözcüğü Türkçenin ölçünlü olmayan lehçelerinde kullanılır ve ölçünlü Türkçede her zaman çekime uğramaktadır. Ayrıca ada gelen tüm biçimbirimler eklenebilir. Çekime uğradıklarında bir insanın ya da nesnenin konumunu sorgulamak için kullandığımız Nerede sorusunu, bir nesnenin ya da insanın konumunu sorgulamaktan çok bir yerin kendisi hakkında soru sormada kullandığımız Neresi sorusunu ya da bir nesnenin kökenini ya da nereye ait olduğunu sorgulamak için kullandığımız Nereden sorusunu oluşturur (Göksel ve Kerslake, 2005: 299).

(29) a. *Elbiseleri nereden aldın?*

b. *İzmir nerede?*

c. *Şuan bulunduğumuz yer neresi?*

Kaynak dilde bulunma durum biçimbirimi {-DA} nın soru öbeğine eklenmesi sonucu oluşan "Nerede" öbeği hedef dilde "Kahan" sözcüğüyle karşılanmaktadır. Bulunma durum biçimbirimi eklenmeyip başlı balına bir sözcük olarak tümce içinde yer alan "Kahan" tümce başı ya da tümce ortası konumada yer alabilmekte ancak tümce sonu konumda yer almamaktadır:

(30) a. *Batʃtʃe kahan nahi mil p-aj?*

Çocuk-ÇOĞ nerede OLSUZ bul- BEC-GEÇ

"Çocukları nerede bulamamışlar?"

b. *kahan nahi dekha ʤa-ega*?

nerede OLSUZ gör- EDİ-GEL

"Nerede görülmeyecek?"

Kaynak dilde belirtme durum biçimbirimi eklenerek oluşan "Neresi" soru sözcüğünün hedef dilde tam olarak karşılığı bulunmadığı bunun yerine hangi yer anlamına gelen "Konsi caga", "Kis caga" ve çıkma durum biçimbirimi "se" ile "Kahan" sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir.

(31) a. *Kis ʤaga raʃ nahi ta?*

Kim yer kalabalık OLSUZ GEÇ

"Neresi kalabalık değildi?"

b. *Kɔ:nsi ʤaga pasa:n nahi* ?

Hangi-DİŞ yer sev- OLSUZ

"Neresi beğenilmemiş?"

c. *ghar kahan se garam nahi hɛ?*

ev nerede ÇIK sıcak OLSUZ KOŞ

"Evin neresi sıcak değilmiş?"

Kaynak dilde çıkma durum biçimbirimi {-DAn} alarak Nereden soru sözcüğünü oluşturan yapı hedef dilde "Kahan" sözcüğünün yanında "Se" çıkma durum biçimbiriminin kullanılmasıyla oluşturulmaktadır.

(32) a. *bas kahan se nahi guzer rahi ti?*

otobüs nerede ÇIK OLSUZ geç- SÜR-GEÇ

"Otobüs Nereden geçmiyordu?"

b. *savalat kahan se nahi putʃe ʤaj-enge?*

soru nerede ÇIK OLSUZ soru sor- EDİ-GEL

"Sorular nereden sorulmayacak?"

Kaynak dilde yönelme biçimbirimi kullanılarak oluşturulan "Nereye" soru sözcüğü hedef dilde Nerede anlamında kullanılan "Kahan" sözcüğüyle ifade edilmektedir. Sözcükle birlikte durum biçimbirimi kullanılmadığı gözlenmiştir:

(33) a. *Ghar vale kahan nahi ʤ-aj?*

Ev aile nerede OLSUZ git-GEÇ

"Ev halkı nereye gitmedi?"

b. *Kahan nahi lot p-oge?*

Nerede OLSUZ dön- BEC-GEL

"Nereye dönmeyeceksin?"

Hani?

Kaynak dilde söylenen şeyi doğrulamak ya da onay almak amacıyla kullanılan "Hani" soru sözcüğü hedef dilde "to……..hi" şeklinde yapılmaktadır. Aradaki boşluğa ilgeç, eylem ya da isim gelmektedir. Tümcede orta konumda yer aldığı gözlenmiştir.

(34) a. *Tum ne to muʤe ɸonkarna hi nahi ta?*

2TK ÖZ hani 1TK-BEL telefon et- hani OLSUZ GEÇ

"Hani aramayacaktın beni?"

b. *Anda to ghar me hi nahi ta?*

Yumurta hani ev BUL hani OLSUZ GEÇ

"Hani yumurta yoktu evde?"

Ne zaman?

Ne zaman soru sözcüğü kaynak dilde zamana ilişkin sorulan sorularda kullanılmaktadır. Ne soru sözcüğüyle zaman sözcüğünün birleşmesinden oluşan Ne zaman? soru sözcüğü hedef dilde "Kab" sözcüğüyle ifade edilmektedir.

(35) a. *kab kılas me nahi te vɔ?*

ne zaman sınıf BUL OLSUZ GEÇ 3ÇK

"Ne zaman sınıfta yoklardı?"

b. *kab ʧu:t nahi bol-a us ne?*

ne zaman yalan OLSUZ söyle-GEÇ 1TKYÖN ÖZ

"Ne zaman bize yalan söylemedi?"

Kaç?

Kaynak dilde Kaç? soru sözcüğü birimlerin sayısını öğrenmek amacıyla sorduğumuz sorudur, ad öbeğindeki sayısal konumda bulunur, "tane" ya da "avuç" gibi ölçü birimleriyle bir arada kullanılabilir ve bir adıl olarak niteliyicilerle birlikte kullanılabilir ancak bu durumda {-(s/y)I} iyelik biçimbirimi alır (Göksel ve Kerslake, 2005: 301). Underhill (1976: 129), Kaç soru sözcüğünü konuşucunun sayısal bir değer taşıyan yanıt beklediği zaman kullandığı NE-öbeği olarak tanımlamaktadır.

Hedef dilde Kaç? soru sözcüğünün kullanımı tekillik ya da çoğulluk durumlarına göre değişkenlik göstermektedir. Sorgulanan şey çoğulsa "Kaç tane" sorusu için "Kitni" tekilse "Kitne" sözcükleri kullanılır. "Kaç kişi" soru sözcüğünde "kişi" her zaman tekildir ve "Kitne log" sözcüğüyle ifade edilmektedir. Kaç soru sözcüğünün hedef dildeki diğer soru öbeklerinden farkı sadece tümce başı konumda yer alıyor olmasıdır:

(36) a. *Kitnɛ pase ʤam-a nahi hue?*

Kaç:TEK para öde-GEÇ OLSUZ KOŞ

"Kaç para ödenmemiş?"

b. *Kitnɛ lo:g nahi a-ja?*

Kaç:TEK insan OLSUZ gel-GEÇ

"Kaç kişi gelmedi?"

c. *Kitni kitabe nahi hɛ?*

Kaç:ÇOĞ kitab:ÇOĞ OLSUZ KOŞ

"Kaç tane kitap yok?"

Kaç soru sözcüğü kaynak dilde ilgeçlerle beraber de kullanılmaktadır. Bu kullanımda anlam daha çok zamana ilişkindir. Hedef dilde de Kaç soru sözcüğü ilgeçlerle beraber kullanılmakta ve farklı soru öbekleri oluşturmaktadır:

(37) a. *Kitnɛ badʒe ghar me nahi hɔ?*

Kaç:TEK gibi ev BUL OLSUZ KOŞ

"Kaç gibi evde yoksun?"

b. *Kitnɛ badʒe nahi uh paj te?*

Kaç:TEK gibi OLSUZ uyanık ol- BEC GEÇ

"Kaç gibi uyanık değildin?"

Kaynak dilde{-(y)A kadar} ilgeciyle birleşip "Kaça kadar" soru sözcüğünü türeten ilgeç hedef dilde "Tak" ilgecinin doğrudan "Kab" sözcüğüne eklenmesiyle yapılmaktadır:

(38) a. *Kab tak habar nahi de saktɛ?*

Kaç İLG haber OLSUZ ver- GEÇYETDİŞ

"Kaça kadar haber veremezsin?"

b. *Tum Kab tak ghar nahi a rahɛ*?

2TK Ne zaman İLG ev OLSUZ gel- ŞİM

"Kaça kadar eve gelmiyorsun?"

Ne Kadar?

Kaynak dilde fiyat ya da miktar sorma anlamında kullanılan "Ne kadar" soru sözcüğü hedef dilde de aynı biçimde kullanılmaktadır. Özel bir sözcükle karşılanmayan bu soru sözcüğü Kaç? Soru sözcüğü için kullanılan "Kitne" ile kullanılmakta ve beraberinde kullanılan ada göre tekillik ya da çoğulluk sergilemektedir.

(39) a. *Kitnɛ lo:g nahi a-ja?*

Kaç:TEK insan OLSUZ gel-GEÇ

"Ne kadar insan gelmemiş?"

b. *Kitni gadʒır nahi rah-ɛge?*

Kaç:ÇOĞ havuç OLSUZ kal-GEL

"Ne kadar havuç kalmadı?"

Belirtme durum biçimbirimi alarak kaynak dilde "Ne kadarı" olarak kullanılan soru sözcüğü hedef dilde bir biçimbirimle beraber kullanılmayıp yine "Kitne" sözcüğüyle alatılmaktadır.

(40) a. *Kitne parva:z me ʃamil nahi h-oga?*

Kaç:TEK yolcu BUL katıl- OLSUZ yap-GEL

"Ne kadarı uçuşa katılmayacak?"

b. *Kitnɛ hɛsap me ʃamil nahi hɔ rahi?*

Kaç:TEK hɛsap BUL katıl- OLSUZ KOŞ ŞİM

"Ne kadarı hɛsaba katılmıyor?"

Nasıl ?

Nasıl soru sözcüğü bir birimin kalitesini sormak istediğimiz zaman kullanılan soru sözcüğü olarak tanımlanmaktadır (Kornfilt, 1996: 320). Göksel ve Kerslake (2005: 303) ise Nasıl soru sözcüğünü bir olayın oluş biçimini, gerçekleşme şeklini öğrenmek istediğimizde kullanılan soru sözcüğü olarak tanımlamaktadırlar.

(41) a. *Semra'nın evine nasıl gidiliyor?*

b. *Bu nasıl bir kitap?*

Nasıl? Soru sözcüğü hedef dilde iki farklı yapılanma göstermektedir. İlk yapılanmada kaynak dilde aynı anlamı veren "Kesse" sözcüğü kullanılmaktadır. Bunun dışında "Ne demek" anlamına gelen "Kiya Matlub" sözcüğü yine hedef dilde Nasıl? soru sözcüğünü karşılamaktadır:

(42) a. *kesse nahi ur paje vɔ?*

nasıl OLSUZ uç- BEC 3ÇK

"Nasıl uçamamışlar?"

b. *umut kesse nahi ba:g pa raha ta*?

umut nasıl OLSUZ koş- BEC SÜR GEÇ

"Umut nasıl koşamıyordu?"

c. *Kija matlub ghar me nahi hɛ?*

Ne demek ev BUL OLSUZ KOŞ

"Nasıl evde yokmuş?"

d. *kija matlub a:ʤ nahi aj-ege?*

ne demek bugün OLSUZ gel-3TKGEL

"Nasıl bugun gelmeyecek?"

Niye? Neden? Niçin?

Kaynak dilde Ne? soru sözcüğü üzerinden ilgeç ve çıkma durum biçim birimi kullanılarak yapılan ve olayın oluş nedenini sorgulayan Niye?, Neden?, Niçin? soru sözcükleri bir şeyin nedenini sorgulamak istediğimiz durumlarda kullanılırlar (Göksel ve Kerslake, 2005: 303).

(43) a. Umut neden ağlıyor?

b. Ne diye beni aramazsın?

Kaynak dilde yer alan Niye, Neden, Niçin soru öbekleri hedef dilde "Kiyun" soru sözcüğüyle karşılanmaktadır. Tümce başı konumda ya da tümce ortasında görülmekte ancak tümce sonu konumda yer almadığı gözlenmiştir.

(44) a *Ku:n market nahi g-ey ham* ?

Neden market OLSUZ git-GEÇ 1ÇK

"Niye markete uğramadık?"

b. *Mübeʤʤel Ku:n nahi a-egi?*

Mübeccel neden OLSUZ gel-GEL

"Mübeccel Neden gelmeyecek?"

c. *Ham Ku:n kuç pe nahi rahɛ?*

1ÇK neden bir şey iç- OLSUZ ŞİM

"Niçin bişeyler içmiyoruz?"

Çoklu Sorular

Kaynak dilde tümce içerisinde birden fazla soru sözcüğünün kullanılabildiğini ancak bu sorulardan birinin yansıma sorusu oluşturduğu gerçek soru sözcüğü olmadığını belirtmiştik. Hedef dilde tümce içerisinde birden fazla soru sözcüğü kullanılabilir olduğunu kaynak dille aynı biçimde kullanılan bir soru sözcüğünün yansıma sorusu olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

Kaynak dilde yan yana gelerek oluşan çoklu soru yapıları hedef dilde de tümce başı ya da tümce ortası konumda yer almaktadır ve tümce sonu konumda yer almadığı gözlenmiştir.

(45) a. *Kis ne Ku:n habar nahi di?*

Kim ÖZ neden haber OLSUZ ver-

"Kim neden haber vermedi?"

b. *Vɔ umut ko kisse kahan nahi dekh sakɛ?*

3ÇK umut BEL nasıl nerede OLSUZ gör- GEÇYETDİŞ

"Umut'u nasıl nerede görmediler?"

c. *Kɔ:n kab nahi a raha*?

kim ne zaman OLSUZ gel –ŞİM

"Kim ne zaman gelmiyor?"

Olumsuzlama Yapıları

Olumsuzluk kavramı kaynak dilde ya biçimbirim kullanılarak ya da "değil, yok" *olumsuzlayıcı*ları (negation marker) kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Olumsuzluk, eylem çatısı içerisinde ele alınmakta ve {-mA} parçacığı kullanılarak yapılan olumsuzlamalar bütün eylem çekimlerinden önce ve görünüş eklerinden sonra eylem tabanına getirilerek gerçekleştirilmektedir (Banguoğlu, 2007: 452; Kornfilt, 1996: 123-124; Underhill, 1976: 57). Hedef dilde ise olumsuzlama için bir parçacık ya da biçimbirim kullanılmamaktadır. Hedef dilde olumsuzlama "Nahi" sözcüğünü ile yapılmaktadır. "Nahi" sözcüğünün tümcede farklı konumlarda yer aldığı gözlenmiştir.

(46) a. *kis ko suku:l me nahi dek^{h}-a*?

kim BEL okul BUL OLSUZ gör-BELGEÇ

"Kimi okulda görmedik?"

b. *Kija nahi le sakɛ*?

Ne OLSUZ al- GEÇYETDİŞ

"Neyi alamıyormuş?"

c. *kitab ko kɔ:nsi hissa nahi hɛ?*

kitap TAM hangi-DİŞ bölüm OLSUZ KOŞ

"Kitabın neresi yok?"

Kaynak dilde eklendiği eylem köküne göre ünlü uyumu sergileyen olumsuzlama parçacığı hedef dilde tümcede farklı yerlerde görülebildiğinden ve herhangi bir köke ya da tabana eklenmediğinden ünlü uyumu gibi sesbilimsel süreçlerden etkilenmemektedir. Kaynak dilde eyleme eklenen zaman, görünüş ya da kip biçimbirimleri olumsuzluk parçacığını etkilemekteyken hedef dilde öyle bir etkileme söz konusu değildir. Yukarıdaki örneklerde bu durumlar açıkça belirtilmiştir.

Kaynak dilde olumsuzlama yukarıda da belirttiğimiz gibi eylem tabanına bir biçimbirim eklemek koşuluyla gerçekleştirilmektir ancak bunun dışında kaynak dilde olumsuzlama eylemsel olmayan durumlarda yani ad tümcelerinde "değil" sözcüğüyle gerçekleştirilmektedir.

(47) a. Ben yorgun değilim

b. Ayşe evde değil

Değil olumsuzluk sözcüğü tümce içinde genelde sonda yer alır. Tümcenin ortasında yer aldığı durumlarda ise kendisinden önce gelen öbeği ya da sözcüğü olumsuzlamaktadır (Underhill, 1976: 40; Kornfilt, 1996: 125). Göksel ve Kerslake (2005: 315) bu durumu eksiltme olarak görür.

(48) a. Çocuklar değil, kızlar çalışkandır.

b. Elma değil, armut yiyorum.

(49) a. Konuları anlamıyor değilim

b. Seninle İzmir'e gelmek istemiyor değilim

Kaynak dilde eylemcil olmayan bildirim tümcelerinde kullanılan bu sözcükler hedef dilde aynı şekilde eylemcil olmayan tümcelerde kullanılmaktadır ancak ayrı birer sözcük yerine olumsuzluk parçacığı ve *koşaç* (copula) biçimbiriminin aynı anda kullanılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Kullanım olarak tümce sonunda yer aldığı gözlenmiştir. Hedef dilde olmak anlamında kullanılan "Ho" eylemi eylemcil olmayan olumsuz tümcelerde kişi, cinsiyet ve zaman çekimine girmektedir. Kaynak dilde "değil" sözcüğüne kişi, zaman ve görünüş biçimbirimleri eklenebilmekteyken hedef dilde her biri farklı bir çekimle anlatılmaktadır. Geniş zaman yapısı ile oluşturulan kaynak dil tümcelerinin hedef dildeki görünümleri şu şekildedir;

(50) a. *Kɔ:nsa ghar uska ghar nahi hɛ*?

Hangi-ERİL ev 3TKERİLİYE ev OLSUZ GENKOŞ

"Hangi ev onun evi değil?"

b. *Kitne baravuha nahi hɛ?*

Kaç:TEK dolu OLSUZ GENKOŞ

"Ne kadarı dolu değil?"

Yukarıda da görüldüğü üzere "Değil" anlamını vermek üzere hedef dilde olmak anlamında kullanılan "Ho" geniş zaman yapısında "He" biçiminde kullanılmaktadır. Birinci tekil ve ikinci tekil kişi kullanımlarında biçim değiştirmektedir;

(51) a. *Ku:n ghar me nahi hun me?*

neden ev BUL OLSUZ GEN1TKKOŞ 1TK

"Niye evde değilim?"

b. *Ku:n kaam par nahi hɔ tum?*

neden iş BUL OLSUZ GEN2TKKOŞ 2TK

"Niye işte değilsin?"

Kaynak dilde geçmiş zaman biçimbirimi {-DI} "Değil" olumsuzlayıcısına eklenebilmekteyken hedef dilde bu yapı "tha, the ve thi" yapılarıyla anlatılmaktadır. Bu yapılar hedef dilde belirli geçmiş zaman biçimbirimi olarak kullanılmaktadır. Cinsiyet ve zaman çekimine giren bu yapılar tümcenin sonunda olumsuzlama parçacığından sonra gelmektedir.

(52) a. *Gizem kahan nahi ti?*

Gizem nerede OLSUZ DİŞGEÇ

"Gizem nerede değildi?"

b. *Kis ʤaga raʃ nahi ta*?

Kim yer kalabalık OLSUZ ÇOĞGEÇ

"Neresi kalabalık değildi?"

c. *Tum Ku:n kılas me nahi te*?

2TK neden sınıf BUL OLSUZ KOŞERİLGEÇ

"Niçin kursta değildin?"

Kaynak dilde *tanıtsallık tipi* (evidentiality) (Göksel ve Kerslake, 2005:77) {-mIş} "Değil" sözcüğüne eklenebiliyorken hedef dilde bu yapının olmadığı gözlenmiştir. Bunun yerine geniş zaman durumunda kullanılan "He" yine olumsuzluk parçacığından sonra gelmektedir.

(53) a. *Kɔ:n ghar me nahi hɛ*?

Kim ev BUL OLSUZ GENKOŞ

"Hangisi evde değilmiş?"

b. *Umut kahan nahi hɛ?*

Umut nerede OLSUZ GENKOŞ

"Umut Nerede değilmiş?"

Kaynak dilde çoğul biçimbirimi alarak da kullanılabilen "Değil" sözcüğü hedef dilde bu biçimde bir görünüm sergilememektedir. Bu kullanımda sadece özne konumunda yer alan sözcük ya edici çoğul olmaktadır.

(54) a. *Kitabe kejsse uske pas nahi hɛ?*

Kitap:ÇOĞ nasıl 3TK:BUL İLG OLSUZ GENKOŞ

"Kitaplar Nasıl onda değillermiş?

b. *Ku:n benk me nahi hɛ vɔ?*

neden banka BUL OLSUZ GENKOŞ 3ÇK

"Neden bankada değiller?"

Olumsuzlama yapılarında kullanılan bir başka sözcük ise "yok" tur. Yok sözcüğü eylemsel olmayan bir yüklemdir, kendisine {-DIr} biçimbirimi eklenir ancak çoğul biçimbirimi {-lAr} eklenemez (Underhill, 1976: 102).

(55) a. *Evde yemek yok*

b. *Çorbanın tuzu yok*

Kaynak dilde olmayan bir şeyi, insanı ya da soyut durumu anlatmak için kullanılan "Yok" olumsuzlayıcısı için hedef dilde ayrı bir yapı olmadığı gözlenmiştir. "Değil" olumsuzlayıcısında olduğu gibi aanlam yine "Olmak" eylemi eylemcil olmayan tümcelerde

koşaç görevinde kullanılmaktadır. Kaynak dilde kişi ve zaman biçimbirimleri alabilen "Yok" sözcüğü hedef dilde "Ho" eyleminin çekimleriyle kullanılmaktadır.

(56) a. *Ku:n is dukan me sıveter nahi hɛ?*

neden bu mağaza BUL süveter OLSUZ GENKOŞ

"Niçin bu mağazada kazak yok?"

b. *Ghar pe Kɔ:n nahi hɛ ?*

Ev YÖN kim OLSUZ GENKOŞ

"Kim evde yok?"

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere "Yok" olumsuzlayıcısının şimdiki zamanda kullanımı "Değil" olumsuzlayıcısının kullanımıyla aynıdır. Kaynak dilde zaman ve kişi çekim biçimbirimleri eklenebilen "Yok" olumsuzlayıcısı hedef dilde böyle bir görünüm sergilemez. "Değil" sözcüğünde olduğu gibi "tha, the ve thi" yapılarıyla anlatılmaktadır.

(57) a. *Ku:n tumhɛ habar nahi ti*?

Neden 2TK:İYE haber OLSUZ DİŞGEÇ

"Niçin haberin yoktu?"

b. *Parti me Kɔ:n nahi ta?*

Parti BUL kim OLSUZ ÇOĞGEÇ

"Kim partide yoktu?"

c. *Kitnɛ nahi te?*

Kaç:TEK OLSUZ ERİLGEÇ

"Ne kadarı yoktu?"

Kaynak dilde yer alan tanıtsallık kipi {-mIş} "Yok" olumsuzlayıcısına eklenebiliyorken hedef dilde bu anlatım şimdiki zaman anlatımında kullanılan "He" koşacı ile yapılmaktadır.

(58) a. *ɸirizer me kija nahi hɛ*?

Dolap BUL ne OLSUZ GENKOŞ

"Dolapta ne yokmuş?"

b. *Kɔ:nsi ɸilm nahi hɛ?*

Hangi-DİŞ film OLSUZ GENKOŞ

"Hangi film yokmuş?"

Kaynak dilde çoğul olarak kullanılabilen "Yok" olmusuzlayıcısının görünümü hedef dilde tıpkı "Değil" olumsuzlayıcısı gibidir.

(59) a. *kab kılas me nahi te vɔ?*

ne zaman sınıf BUL OLSUZ ERİLGEÇ 3ÇK

"Ne zaman sınıfta yoklardı?"

b. *Ku:n kam vali ʤaga pe nahi te vɔ?*

neden İŞ kendi yer BUL OLSUZ ERİLGEÇ 3ÇK

"Neden iş yerinde yoklardı?

Özetlemek gerekirse kaynak dilde var olan soru öbekleri çeşitliliği hedef dilde gözlenmemiştir. Var olan soru öbekleri bir çok farklı anlamda kullanılabilmekte ve durum biçimbirimi ya da ilgeç kullanılarak çekime girebilmektedir. Biçimbirim kullanılarak yapılan çoğullama işlemi hedef dilde soru öbeklerinin yinelenmesiyle yapılmaktadır. Olumsuzlama kaynak dilde bir parçaçıkla birlikte eylem kökü ya da tabanına eklenerek yapılmaktayken hedef dilde olumsuzlama için bir sözcük tercih edilmektedir. Olumsuzlayıcı sözcükleri olmayan hedef dilde bu sözcükler yerine koşaçlar kullanılarak tümce yapısı oluşturulmaktadır.

Sonuçlar ve Öneriler

Bu çalışmanın amacı Türkçe ve Urdu dilleri arasında soru sözcükleriyle oluşturulan soru tümcelerinde olumsuzlama olgusunun karşılaştırmalı dilbilgisi bağlamında karşılaştırılarak incelenmesidir. Yapılan incelemeler doğrultusunda kaynak dilde ve hedef dilde Ne- öbekleriyle kurulan tümcelerde olumsuzlama yapılarında soru sözcüklerinin olumsuzlanmadığı tümce içerisinde mutlaka olumsuzlayıcı bir parçacığa ihityaç duyulduğu belirlenmştir .Bu amaç doğrultusunda çalışmada ;

- Kaynak dil ve hedef dil arasında soru öbekleri kullanımı açısından ne tür benzerlikler ya da farklılıklar vardır?
- Hedef dilin tümce öğeleri dizilişi tıpkı kaynak dil gibi çalkalamaya izin vermekte midir? Çalkalamaya izin veriyorsa öğelerin yeri nasıl değişmektedir?

- ❖ Olumsuzlama yapıları hedef dilde nasıl gerçekleşir? Gerçekleşme bir biçimbirimle mi yoksa sözcük kullanılarak mı yapılmaktadır?
- ❖ Hedef dilin Ne- öbeklerinin çeşitliliği nasıldır? Çeşitlilik varsa nasıl sağlanmaktadır? sorularına cevap aranmıştır.

İlk soruya ilişkin yapılan veritabanı incelemelerinde kaynak dilde tümcenin farklı yerlerinde odak oluşturmak amacıyla kullanılabilen soru sözcüklerinin hedef dilde ya tümce başı ya da tümce ortası konumda yer alabildiği gözlenmiştir. Kaynak dil ve hedef dil arasında çoklu soru sözcüğü kullanımı yapılarında bir benzerlik bulunmaktadır. Her iki dilde de tek tümce içerisinde birden fazla soru sözcüğü kullanılabilmekte ancak kullanılan soru sözcüklerinden birisinin amacının yansımalı soru oluşturmak olduğu gözlenmiştir.

İkinci soruya ilişkin veritabanımız üzerinden yaptığımız incelemede kaynak dilde var olan sabit dizilişin yanı sıra özellikle odak oluşturmak amacıyla tümcede birimlerin yer değiştirebilmektedir. Hedef dilde de sabit dizilişin yanı sıra çalkalamanın yapılabildiği gözlenmiştir. Çalışma Mahajan, 1990; Bhatt ve Dayal, 2007; Gambhir,1981 ve Kidwai, 2000 çalışmalarında Urdu dili için belirtilen sözcük dizilişinde çalkalama özelliğini destekler nitelikli sezdirimlerde bulunmaktadır. Bu durumu betimlemek için daha üst düzey bir veritabanına ihtiyaç duyulduğu da bilinmektedir. Birimler tıpkı kaynak dilde olduğu gibi hedef dilde de odak oluşturmak için yer değiştirebilmekte ve çalkalama sergilemektedir. Hedef dilde Eylemin genellikle sonda yer aldığı, nesne ve özne konumunun tümce içinde yer değiştirdiği ve veritabanındaki örneklerde öznenin de sonda yer alabildiği görülmektedir.

Üçüncü soruya ilişkin şunlar belirtilebilir. Kaynak dilde eylemcil tümcelerde eyleme olumsuzluuk parçaçığı ekleme yoluyla yapılan olumsuzluk hedef dilde tümce içerisinde bağımsız hareket edebilen ve herhangi bir birime bağlanmayan bir sözcükle gerçekleşmektedir. Bu açıdan eylemcil tümcelerde olumsuzlama yapısı hedef dil ve kaynak dilde farklılıklar göstermektedir. Adcıl tümcelerde olumsuzlama kaynak dilde kendisine bazı biçimbirimlerin eklenmesine olanak veren iki ayrı sözcükle yapılabiliyorken hedef dilde bu işlem *koşaç*lar (yardımıyla yapılmaktadır. Kaynak dilde var olmayan cinsiyet ulamı hedef dilde bu koşaçların kullanımını farklılaştırmaktadır. Ayrıca bu koşaçlar zaman kullanımıyla da farklılaşmaktadır.

Son soruya ilişkin eritabanından elde ettiğimiz bulgulara göre Kaynak dil ve hedef dilde Ne- öbekleri arasında durum biçimbirimi kullanılarak yeni bir soru sözcüğü oluşturma, ilgeç kullanımı, soru öbeklerinin tümcenin farklı yerlerinde görülebilmesi gibi açılardan

birçok benzerliği olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında kaynak dilde türetimin ve çekimin biçimbirim kullanılarak yapılması sonucunda oluşan yeni soru öbekleri, hedef dilde soru öbeklerinin az olması ve birbirinin yerine kullanılması, kaynak dilde anlam olarak aynı olsa da yapı olarak farklı biçimlerde oluşan soru öbeklerinin hedef dilde tek bir soru sözcüğüyle ifade ediliyor olması, hedef dilde cinsiyet durumuna göre soru öbeklerinin değişmesi gibi farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklılıklar ve benzerlikler sonucunda hedef dilin Ne- öbekleri yapısının sınırlı olduğu, türetime ve çekime çok izin vermediği, yapılan türetim ve çekimin birkaç durum biçimbirimiyle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 1. Hedef Dilde Ne- Öbekleri

Kaynak Dil	Hedef Dil
Ne?	Kiya?
Neyi?	Kiya?
Neye?	Kiya? Kis pe (yön.)? Kis par (yön.)?
Neyini?	Kiya?
Nesini?	Kiya?
Nesi?	Kiya?
Kim?	Kis? Koan?
Kimi?	Kis ko (bel.)?
Kime?	Kis pe? Kis se (çık.)? Kis ko? Kis ke (bul.)?
Kimde?	Kis ke?
Kimden?	Kis se?
Kimin?	Kis ki (tam.)?
Hangi?	Konsa? Konsi?
Hangisi?	Koan? Kis? Konsa (er.)? Konsi (diş.)?
Hangisini?	Kis ko? Konsa? Konsi?
Hangisine?	Kis ki? Kis ko? Kis ke? Kis se?
Hangileri?	Kin? Koan konsa? Koan konsi? Kis kis ke?
Hangilerini?	Kin? Koan konsa? Koan konsi? Kis kis ke?
Nere?	Kahan?
Nerede?	Kahan?
Neresi?	Kis caga? Konsi caga? Kahan se?
Nereden?	Kahan se?
Nereye?	Kahan?
Hani?	To…….hi?
Ne zaman?	Kab ?
Kaç?	Kitne? Kitni?
Kaça kadar?	Kab tak?
Ne kadar?	Kitne? Kitni?
Nasıl?	Kesse? Kiya matlub?
Niye?	Kiyun?
Niçin?	Kiyun?
Neden?	Kiyun?

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere farklı soru sözcükleri oluşturmak amacıyla kaynak dilde soru sözcüklerine eklenebilen durum biçimbirimleri hedef dilde farklı sözcükbirimler olarak ele alınmaktadır. Kaynak dilde anlamı aynı olsa bile farklı yapılanmalar gösteren soru sözcükleri hedef dilde tek bir sözcükle karşılanmaktadır. Bu farklılıklar kaynak dilde çeşitliliğin ve üretimin daha fazla olduğunu göstermektedir. Örneğin, kaynak dilde hangi? Soru sözcüğüne çoğul biçimbirimleri eklenerek yeni bir soru sözcüğü oluşturulabiliyorken hedef dilde bu durum söz konusu değildir. Hedef dilde hangileri? ya da hangilerini? Soru sözcüklerini oluşturabilmek için kim? Anlamında kullanılan "Koan" ve Hangi? Anlamında kullanılan "Konsa" ya da "Konsi" sorulan birimin cinsiyetine göre yan yana gelmektedir. Yine hangileri? Ya da hangilerini? Soru sözcüklerini oluşturabilmek amacıyla hedef dilde kim? Anlamında kullanılan "Kis" yinelenmekte ve yanına "Ke" bulunma biçimbirimini alarak bu soru sözcüklerini oluşturmaktadır. Soru sözcüklerinde 2 soru sözcüğünün yan yana gelerek hedef dilde çoğul soru sözcüğü yapısının oluştuğu gözlenmektedir

Çizelge 2. Hedef Dilde Olumsuzlama Yapıları

Kaynak Dil	Hedef Dil
{-ma}	Nahi
Değil	Nahi he (gen.), nahi ho (gen2tk.), nahi te (geç.)
Yok	Nahi he, nahi ho, nahi te,

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere kaynak dilde bir parçacık olarak görev yapan ve eylemcil tümcelerde eyleme eklenerek yapıyı olumsuzlayan birim hedef dilde tümce içerisinde bağımsız olarak yer alabilen ve herhangibir biçimbirim eklenemeyen bir birimle ifade edilmektedir. Adcıl tümcelerde ise olumsuzlayıcı olarak kullanılan sözcükle birlikte koşaçların kullanılmasıyla olumsuzluk sağlanmaktadır.

Türkçe ve Urdu arasında yapılan bu çalışma alanyazında daha önce yapılmamış bir çalışmadır. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenmek isteyen ana dili Urdu dili olan kişiler Ne-öbeklerinin ve olumsuzlama yapılarının Türkçede görünümlerini bu çalışmayla birlikte

öğretim ortamlarına aktarılabilir. Yapılan bu çalışma ileride yapılacak olan diğer çalışmalar için bir kaynak oluşturabilir. Çalışma daha da ayrıntılandırılarak ve daha geniş bir veritabanı kullanılarak genişletilebilir. Veritabanı genişletilerek yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında kaynak olarak kullanılabilir.

Yapılan bu çalışma temel alınarak farklı dil ailelerine mensup dillerin Türkçeyle olan bağlantıları karşılaştırmalı dilbilgisi açısından incelemeleri yapılarak aradaki farklılıklar ve benzerlikler soru sözcükleri ve olumsuzlama açısından karşılaştırılabilir. Böylelikle ikinci dil edinim sürecinde karşılaşılan zorlukların üstesinden gelinebilir.

İleride yapılacak olan çalışmalarda bu yöntem izlenerek ve çalışmada kullanılan veritabanı farklı dil ailelerinde yer alan dillerde uygulanarak Türkçede olumsuzlama ve soru sözcükleri yapıları birçok farklı dille karşılaştırılması sağlanabilir.

Kaynakça

Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil; Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Balcı, U. (2012). Appositions in Germany and in Turkish. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1): 44-63.

Banguoğlu. T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bhatt, R., Dayal, V. (2007). Rightward **Scrambling** as Rightward Remnant Movement. Linguistic Inquiry, 38 (2): 287-301.

Erguvanlı, E. E. (1984). *The Function of Word Order in Turkish Grammar*. California: University of California Press.

Gambhir, V. (1981). Syntactic Restrictions and Discourse Functions of Word Order in Standard Hindi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Philadelphia: University of Pennsylvania.

Göksel, A., Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. New York: Routledge.

Günay, D. V. (2013). *Dil ve İletişim: Dil Hakkında Her Şey.* İstanbul: Papatya Eğitim Yayıncılık.

Güven, M. (2015). Türkiye Türkçesindeki Kendi Biçimbiriminin İşlevlerinin Tarihsel Gelişimi Üzerine. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 43-75.

Humayoun, M. (2006). *Urdu Morphology, Orthography and Lexicon Extraction*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Göteborg: Department of Computer Science and Engineering.

Karaörs, M. M. (2005). *Türk Lehçelerinde Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi: (Cümle Tahlilleri)*. Ankara: Akçağ.

Kidwai, A. (2000). *XP-adjunction in Universal Grammar: Scrambling and Binding in Hindi-Urdu*. New York: Oxford University Press.

Kornfilt, J. (1996). *Turkish*. New York: Routledge.

Mahajan, A. K. (1990). The A/A-bar Distinction and Movement Theory. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Cambridge: MIT.

Mutlu, A. T. (2011). Rusça ve Türkçedeki İlgi ve Bulunma Hallerinin **Karşılaştırmalı** İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 301-312.

Oghlu Zeinalov, F. R., & Gedikli, Y. (1993). *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Özgen, M. (2010). *Türkçe Soru Tümcelerinin Öğretimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özkan, B. (2006). Türkçede Dilbilgisel Terim Olarak "Olumlama ve Olumsuzlama". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1): 269-282.

Radford, A. (1997). *Syntax: A minimalist introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rahman, A. (1995). *Teach Yourself Urdu in Two Months*. Lahore: Famous Books.

Robins, R. H. (2013). *A Short History of Linguistics*. New York: Routledge.

Salan, E. (2011). Türkmen Türkçesinde ve Türkiye Türkçesinde 'hem' Sözcüğünün İşlev Bakımından Karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 6(1): 1727-1743.

Sebzecioğlu, T., Oktar, L. (2010). Eski Türkçe ile Türkiye Türkçesinde Edilgenliğin **Karşılaştırmalı** Olay Durumları Görünümü. *Turkish Studies*, 5(4): 610- 638.

Syed et all. (2011). Sentiment Analysis of Urdu Language: Handling Phrase Level Negation. *Advances in Artificial Intelligence*, 7094: 382-393.

Underhill, R. (1976). *Turkish Grammar*. Cambridge: The MIT Press.

Uzun, N. E. (2004*). Dünya Dillerinden Örnekleriye Dilbilgisinin Temel Kavramları: Türkçe Üzerine Tartışmalar.* İstanbul: Kebikeç Yayınları.

Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim Temel Kavramlar.* İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

KISALTMALAR

1çk: Birinci Çoğul Kişi

1tk: Birinci Tekil Kişi

2çk: İkinci Çoğul Kişi

2tk: İkinci Tekil Kişi

3çk: Üçüncü Çoğul Kişi

3tk: Üçüncü Tekil Kişi

Araç: Araçlık Durum Biçimbirimi

Bec: Beceri Biçimbirimi

Bel: Belirtme Durum Biçimbirimi

Bul: Bulunma Durum Biçimbirimi

Çık: Çıkma Durum Biçimbirimi

Çoğ: Çoğulluk

Diş: Dişi

Edi: Edilgenlik biçimbirimi

Eril: Eril

Geç: Geçmiş Zaman Biçimbirimi

Gel: Gelecek Zaman Biçimbirimi

Gen: Geniş Zaman Biçimbirimi

Gös: Gösterme Belirteci

İlg: İlgeç

İst: İsteklilik

İye: İyelik Biçimbirimi

Koş: Koşaç

Mas: Mastar Biçimbirimi

Olsuz: Olumsuzluk parçacığı

Öz: Özegeçişlilik

Sür: Süreklilik

Şim: Şimdiki Zaman Biçimbirimi

Tam: Tamlayan Durum Biçimbirimi

Tek: Tekillik

Yet: Yetenek kipi

Yön: Yönelme Durumu Biçimbirimi